

До спеціалізованої вченої ради Д 26.889.01
ВНЗ «Національна академія управління»
Міністерства освіти і науки України

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію ЗАРІЧНОЇ Олени
Володимирівни «МЕТОДОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА
ЗАСАДАХ ТРАНСКОРДОННОГО ПАРТНЕРСТВА»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним
господарством**

Актуальність теми дослідження

Актуальність вибраної тематики обумовлена посиленням консолідації і глобалізації економічних процесів, що поступово змінюють традиційні системи взаємовідносин ринкових суб'єктів.

Підприємницька діяльність є фундаментом економічного і соціального розвитку, вирішення соціальних проблем, подолання бідності та забезпечення високого рівня життя громадян. У кожній країні питання створення належних умов для поширення підприємницької діяльності, розроблення програм розвитку транскордонного партнерства, які будуть спрямовуватись на вирішення як поточних, так і довгострокових задач бізнесу, завжди належали до першочергових.

Для України набуває особливої актуальності прийняття рішень щодо вирішення низки проблем підприємництва в розрізі нинішньої інтеграції України з Європейським Союзом. Європейський ринок вимагає більш високого рівня розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства, важливим аспектом стає дослідження державних механізмів впливу організації підприємництва на здатність забезпечити сталий розвиток в умовах євроінтеграції. З огляду на це, необхідним є зміна стратегії розвитку підприємництва з боку держави, яка має підпорядковуватися не тільки реалізації інтересів бізнесу, а й вирішенню загальнодержавних, регіональних та соціальних проблем з урахуванням євроінтеграційного вектора.

Все це робить доцільним необхідність подальшого проведення дослідження в цій галузі, обґрунтування теоретико-методологічних та прикладних засад розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства.

Актуальність теми дисертаційної роботи Зарічної О.В. зумовлена не лише теоретичними і практичними потребами, а й тим, що дисертацію виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт ДВНЗ «Ужгородський національний університет» «Формування конкурентних позицій бізнесу та територій в умовах глобалізаційного поглинання» (№ держреєстрації 0118U004532) - особистий внесок автора полягає у розробці методичних засад формування та розвитку прикордонного співробітництва у підприємстві та концептуальні положення управління підприємством на основі корпоративних кластерів, запропоновано механізм удосконалення системи управління розвитком малого прикордонного підприємства, що побудований на основі поєднання переваг і можливостей адміністративного і ринкового регулювання підприємницького середовища); громадської наукової організації «Фінансово-економічна наукова рада» за темою «Проблеми стратегічного розвитку національної економіки» (№ держреєстрації 0118U000788) - особистий внесок автора полягає у науковому узагальненні можливих підходів, напрямів та механізмів створення та розвитку транскордонних кластерів; обґрунтуванні системи державних пріоритетів інфраструктурного забезпечення прикордонної співпраці кластерів в умовах євроінтеграційного простору.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

Вивчення тексту дисертації, автореферату, наукових публікацій в фахових виданнях та матеріалах конференцій за участю Зарічної О.В. дає підстави стверджувати, що проведене дослідження має достатній рівень обґрунтованості, а отримані результати є достовірними.

Матеріалами для інформаційної бази дослідження стали нормативно-правові акти, статистичні та аналітичні матеріали Державної служби статистики України, наукова монографічна література, результати наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних наукових центрів, матеріали світових провідних інформаційно-рейтингових агенцій, офіційні матеріали міжнародних організацій, довідкова та періодична література міжнародних та європейських організацій. Директиви ЄС з питань сталого розвитку, нормативні та законодавчі акти окремих країн-членів ЄС, звітні дані вітчизняних підприємств, спеціальні наукові та інші джерела.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, розроблених у дисертації, забезпечувалася використанням адекватних поставленим завданням методів, зокрема: історико-економічного – для

проведення аналізу генези теорій та практики підприємництва на засадах транскордонного партнерства з позиції системного, синергетичного і еволюційного підходів, дослідження процесів активізації транскордонного співробітництва підприємницьких структур в умовах розширення ЄС; абстрактно-логічного методу – для обґрунтування і конкретизації основних положень просторової організації діяльності суб'єктів, які формують базис розвитку підприємництва; порівняльного аналізу – для визначення тенденцій і закономірностей розвитку підприємництва в рамках транскордонного партнерства в країнах-членах ЄС та можливостей його реалізації в умовах України; діалектико-логічного – для визначення наявності синергетичного ефекту від створення «опорних кластерів» (полісів, локомотивів зростання), в яких концентруються фінансові, адміністративно-управлінські, людські та інші ресурси, з подальшим посиленням інноваційної активності у залучених до транскордонного партнерства територіях; метод кластерного аналізу – для диференціації транскордонних регіонів з метою оцінювання можливості формування на їх території опорних кластерів – нових мережевих форм організації транскордонного партнерства; методів дискримінантного та багатофакторного аналізу – для розрахунків пріоритетності підтримки інноваційного розвитку транскордонних кластерних утворень; методи багатомірних просторів, регресійного аналізу – для розробки методичних підходів до обґрунтування архітектоніки транскордонних кластерних утворень як нових мережевих форм підприємництва; статистико-економічний – для дослідження впливу інтенсивних і екстенсивних факторів на економічне зростання транскордонних кластерів, табличного та графічного подання отриманих результатів.

Новизна наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації

В результаті вирішення поставлених в дисертаційному дослідженні задач дисертанткою отримано ряд наукових положень і висновків, які характеризуються науковою новизною.

Основний науковий результат, отриманий в дисертації, полягає в розробці і удосконаленні теоретико-методологічних, методичних і практичних засад розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства. Найважливіші наукові результати, які характеризують новизну дослідження полягають у тому, що авторкою вперше здійснено постановку нової наукової проблеми формування механізмів організації та підвищення ефективності підприємницької діяльності на засадах транскордонного партнерства. Доведено, що синергетичне поєднання та еволюційна трансформація всіх

існуючих форм (єврорегіони, транскордонні кластери, європейські угруповання територіального співробітництва (ЄУТС), об'єднання єврорегіонального співробітництва (ОЄС), транскордонні інноваційні проекти, транскордонні промислові парки і зони, транскордонні партнерства, клондайкінг як форма прикордонної торгівлі сировиною, прикордонна торгівля) породжує існування принципово нової форми – «транскордонного опорного кластеру» (полюсів, локомотивів зростання), який функціонуватиме на засадах конфліктно-компромісного партнерства відповідно до етапів його життєвого циклу, із впровадженням яких підвищується конкурентоспроможність прикордонних територій, усуваються наявні проблеми транскордонної співпраці, розширюються можливості (за умови створення належного правового поля) та змінюється бачення сутності єврорегіонального співробітництва.

Запропоновано механізм активізації транскордонного співробітництва підприємницьких структур на основі кластерного підходу в умовах розширення ЄС як системи вибору найбільш доцільних важелів стимулювання точок зростання на новій мережевій платформі, що полягає у поєднанні заходів керуючої (суб'єктів національної та регіональної кластерної політики) та керованої (транскордонних та інноваційних кластерів) підсистем з імплементації та дифузії знань як основи транскордонного партнерства, ринкового саморегулювання, співпраці та технологічного співробітництва, що дозволяє ідентифікувати слабкі місця ланцюгів доданої вартості кластера, залучати інвесторів, стимулювати розвиток ключових суб'єктів кластеру, відкривати нові зони підприємництва у виробничому ланцюжку кластера (ланцюжку цінностей).

Розроблено і обґрунтовано концепцію розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства, науковий каркас якої складається з основної гіпотези, що базується на основних положеннях конфліктно-мережевої парадигми побудови сценаріїв створення нової архітекtonіки кластерної транскордонної взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності, та шести уточнюючих гіпотез: чотири з яких відображають рівень формування партнерських відносин (макро-, мезо-галузевий, мезо-регіональний та локальний), дві – напрям розширення партнерських відносин (вертикальний, горизонтальний, адаптивно-дисипативний);

Обґрунтовано концептуальні засади інтегративної системи просторової організації діяльності суб'єктів, що формують основні «точки росту» – нових інноваційно-організаційних драйверів інфраструктурної платформи транскордонної території у вигляді інфраструктурно-інноваційних цільових кластерів, специфікою яких є продукування принципово нових технологічних

рішень наступного технопромислового та соціокультурного укладу, розширення сфери євроінтеграції, кластерно-партнерської діяльності в трьох напрямках: «згори донизу» – регіонального розвитку, інституціоналізму, міжнародної економіки; «знизу догори» – пошуку конкурентних переваг міжнародної інтеграції та горизонтального – інтенсифікації адаптивної складової регіонально-трансграничного партнерства підприємницьких бізнес-структур та територіальних громад.

Теоретичне і практичне значення наукових результатів

Отримані нові науково-практичні результати щодо розвитку підприємництва на засадах трансграничного партнерства, представлено в дисертаційній роботі Зарічної О.В., мають істотне практичне значення при розробці та реалізації законодавчих актів. Практичне значення очікуваних наукових результатів полягатиме в можливості застосування наукових положень і висновків дослідження у практичній діяльності органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, зокрема Виконавчого комітету Мукачівської міської ради, Закарпатська обл. (довідка №451/01-35 від 27.06.2018); Спільки підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України (довідка №30/1 від 29.01.2019 р.); ГО «Фінансово-економічна наукова рада» - при розробці основних напрямів діяльності трансграничних кластерів (довідка № 2304 від /19-1 від 23.04.2019 р.). Теоретичні узагальнення та наукові висновки використовуються в освітньому процесі Вищого навчального закладу «Національна академія управління» (довідка № 06-19/46-1 від 12.06.2019 р.).

Повнота викладення наукових результатів в опублікованих працях

Основні наукові положення, висновки і результати дисертаційного дослідження опубліковано в 39 основних наукових роботах, серед них – 1 одноосібна монографія, 2 колективні монографії; 20 статей у наукових фахових виданнях, (в т.ч. 8 – у виданнях зареєстрованих у міжнародних наукометричних базах); 16 – у матеріалах конференцій. Загальний обсяг опублікованих праць становить 35,83 у.-друк. арк.

Дискусійні положення та зауваження до тексту дисертаційної роботи

Відзначаючи достатній науковий рівень виконаного дослідження, слід зауважити, що деякі положення дисертаційної роботи Зарічної О. В. мають дискусійний характер.

1. Викладання змісту науково-методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування програми розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства перевантажено описовими даними, більшість з яких доцільно було б ранжувати та віднести до додатків, що не знизило б якості сприйняття інформації.

2. У дисертації доцільно було б навести систему показників для оцінювання ефективності підприємництва на засадах транскордонного партнерства, яка забезпечує саме розвиток підприємництва в частині зазначеної колаборації.

3. Запропонований автором механізм активізації транскордонного співробітництва підприємницьких структур на основі кластерного підходу в умовах розширення ЄС потребує корегування з огляду на більш коректне розмежування по рівням та суб'єктах інтеграції.

4. Автору слідувало б більш чітко прописати термінологію та категоріальний апарат щодо «розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства», було б корисно роботу доповнити авторським розмежуванням понятійного категоріального апарату для виокремлення власного бачення підходів до їх ідентифікації.

5. Заслугує на увагу розроблені методичні підходи перетворення форм взаємодії суб'єктів на засадах транскордонного партнерства, які, на відміну від існуючих підходів, визначають напрямок розвитку транскордонних кластерних утворень. Автору варто більш детально обґрунтувати чому саме рівень інноваційності та інтегративності інфраструктури визначено як прискорюючі фактори.

6. Виокремлені форми і методи оцінювання ефективності підприємництва на засадах транскордонного партнерства, які на відміну від існуючих, представляють собою синергетичне поєднання чотирьох проекцій системи збалансованих показників у вигляді індексів-мультиплікаторів, методу Форсайту, може визначати так зване «дорожнє картування» – створення дорожньої карти як засобу державного регулювання розвитком підприємницької діяльності кластерних утворень транскордонних територій, проте необхідним при цьому є авторське обґрунтування практичного застосування і апробації.

Наведені зауваження до дисертаційної роботи не зменшують загальної теоретичної, науково-методичної та практичної цінності дисертації Зарічної Олени Володимирівни на тему «Методологія розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства», яка є завершеним науковим дослідженням, виконаним на достатньому науковому рівні.

Загальні висновки і оцінка дисертаційної роботи

Дисертаційна робота Зарічної Олени Володимирівни на тему «Методологія розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства» є завершеним науковим дослідженням, виконаним самостійно автором на актуальну тему. Завдання, що поставлені в роботі, в цілому виконані, мету дисертаційної роботи досягнуто. Результати дослідження, отримані в дисертаційній роботі, характеризуються науковою новизною, мають практичне значення і можуть бути використані для розвитку розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства.

Анотування дисертації розкриває основні її положення, відображає структуру та зміст роботи. Всі наукові положення, висновки і рекомендації, представлені в анотуванні, детально розкриті в дисертації.

За змістом, науково-прикладною сутністю й оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам щодо докторських дисертацій пунктів 9, 10, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор, Зарічна Олена Володимирівна, заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством

Офіційний опонент

д.е.н, проф.

проректорка з наукової та інноваційної діяльності

Київського національного університету

технологій та дизайну

 П.М. Іванушак-Єфіменко

Підпис: -Єфіменко
Зав. КАНО